

RZADKI (207) *ai*

-ã- (149), -a- (2); -ã- : -a- *GórnDworz* (9:1), *KmitaSpit* (2:1).

comp [i sup] (nã)rzedszy (7) *SienLek*, *Strum*, *GrabowSet* (2), *OrzJan*, *SarnStat*, *GosłCast*, rzãdszy (5), *GlabGad* (2), *MurzHist*, *KrowObr*, *RejZwierc*; ~ rzadszy (2) *MurzHist*, *KrowObr*, rzãdszy (1) *RejZwierc*, rz(a)dszy (2).

sg m N rzãdki, rzãdszy (84). ◊ *G* rzãdki(e)go (2). ◊ *D* rzãdki(e)mu, [nãrzedz(e)mu] (1). ◊ *A* rzãdki(e)go (3), rzãdki (1). ◊ *I* rzãdkim (1). ◊ *f N* rzãdkã, [rzedszã] (25), [rzãdka], rzãdk(a) (5); ~ (*attrib*) -ã (15); ~ (*praed*) -ã (10), [-a]. ◊ *G* rzãdkiej (3); -ej (1), -(e)j (2). ◊ *A* rzãdkã (6). ◊ *L* rzãdki(e)j (2). ◊ *n N* rzãdkié, rzãdszé (19); -é (1), -(e) (18). ◊ *G* rzãdkiégo, rz(a)dszého (5); -ého (1), -(e)go (4). ◊ *A* rzãdki(e) (6). ◊ *I* rzãdkim (1). ◊ *L* rzãdkim (1). ◊ *pl N m pers* rzãdcy (1). *subst* rzãdkié, rzãdszé (19); -é (5), -(e) (14). ◊ *G* rzãdkich, rzãdszych (8). ◊ *A subst* rzãdkié (5); -é (1), -(e) (4). ◊ *skostn sg n G* z rzãdka (9).

Składnia comp: rzãdszy niż co (1) *GrabowSet*, nad kogo (1) *GosłCast*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Występujący w dużych odstępach czasu; rarus Mącz* (12) : Vereor ne literarum a me officium requiras, Obawam fie ábyś mego rzãdkiego pińania zá zle nie przymował. *Mącz* 337b, 346d.

W przeciwstawieniu: »częsty ... rzãdki« (1): Pomni ná onę powieść náuczonych ludzi [...]. Smutne ferce/ gniew częłty/ á rzãdkie wesele: Pogládzi w krotce z swiátã/ ludzi bárzo wiele. *PaxLiz* B3.

Wyrażenie: »rzãdkie mowienie« = *małomówność* (1): Taciturnitas maxime commendat foeminam. Rzãdkie mowienie wielmi zaleca y śliáchci białągłowę. *Mącz* 206c.

Wyrażenie przyimkowe: »z rzãdka« = *rzãdka, rzãdka kiedy* (4): Gory fie zãkurzyły/ nád nimi łzumiãło/ Zrzãdkã przebyłkawaíac iuz po trołze grzmiãło. *RejWiz* 125v; A zwłãlzczá ktorekolwiek [ptaki] máiã [!] mięfo miękkie á kruchkie/ możelz łye go náieść: ále ich zrzãdka pożyway. *SienLek* 7v; [dworzanin] musi we włzytkim mieć miãrę/ y z rzãdkã trefnowãc *GórnDworz* S3; *RejZwierc* 158.

a. *O jednostkach czasu, w których mają miejsce jakieś zdarzenia* (4) : *RejKup* i5; w Polłczczce ták łye ty przyłyęgi łpółpolitowãły/ iz rzãdki tydzien kthorego by nie były. *GroicPorz* z3v; *RejWiz* 66; Rzãdki dzień, żeby kilká ich v mnie nie było. *CiekPotr* 44.

2. *Czyniący coś rzãdka* (2) :

Wyrażenie: »w (wy)mowie rzãdki« = *małomówny* (2): [Jezus Chrystus był] w wymowie wãżny/ rzãdki/ ij mierny *OpecŻywList* Cv [idem [FlawHist]]; Była marya [...] włlouye uazna wumyłzle rołtropna wmouye rzãtka *PatKaz III* 109; [FlawHist **6v].

3. *Znajdujący się w dużej odległości od siebie; składający się z elementów daleko od siebie rozmieszczonych; rarus Mącz, Cn; intermissus Mącz; sparsus Cn* (29) : *FalZioł* I 142a; ZEby małe drobne krotkie á rzãdkie vkazuiã człowieka dobrego rozumu *GlabGad* O2v, O2v; Tecta intermissa, Dãleko yeden dóm od drugiego/ rzãdkie domy. *Mącz* 226c; Raritas arborum seu sylvae, Rzãdki przegolony lás. *Mącz* 347a; *SienLek* 74v [2 r.]; tym łpofobem przybijay łztuki dełzczek/ iãko y v łpodniégo [piętra]. A włzãkze wiérzchnié mogã byc rzãdłzé. *Strum* K2; *Oczko* 34; *GórnRozm* Nv; *Calep* 306a.

[Wyrażenie przyimkowe: »z rzadka« = w dużych odległościach: Widąć zrzadką pływaiąc po bałwaniach frogich [*apparent rari nautes in gurgite vasto* I 118] Ludzi/ broni/ y ftátków moc y fkárbów drogich. *VergKoch* 9 (*Linde*).]

a. *Lužno, nieściśle tkany, pleciony; rallus, levidensis Cn* (5) : á gdy przełchną [*ikry jesiotra*]/ tedy ie wkładz w worek z rzatkie⁸⁰ płotna/ aby z nich wżytka wilgotność wyłzła *FalZioł* IV 35b; *RejFig* Cc4v; [*InwMieszcz 1557 nr 74*].

W przeciwstawieniu: »gęsty ... rzadki« (1): Pátrząc [...]. Kto z czyią łzkodą żywie/ á kto z łwym pożytkiem/ Kto gęłym á kto rzadkim síeie mąkę sítkiem. *BielRożm* 9.

Szereg: »rzadki, (a) cienki« [*szyk 1:1*] (2): *Rarum textum*, Cienka á rzadka przędzá. *Mącz* 346d, 345c.

b. *O włosach, sierści, też o pierzu* (13) : *PatKaz III* 119; Brwi rzadkie, znamionuią proftaka, mgłego, richło wierzącego, włzakoż wiernego w towarzysztwie [!]. *GlabGad* N5; Broda rzadka á zle obrofla mgłość przyrodzenia vkazuie *GlabGad* O6v, P3, P6; *BielKron* 264; *Deplumis*, Króm piérza być/ Albo rzadkie piérze máyący. *Mącz* 306c, 32c, 346d, 347a; *Oczko* 34; *KochBr* 151; *Calep* 895b.

4. *O konsystencji* (41) :

a. *O ciałach stałych: nieściśle, niezbity; porowaty, gąbczasty; fistulosus, spongiosus Mącz* (11) : CZemu ięzik ma w łobie pori, to ieft dziurkowati ieft wżytek á rzadki *GlabGad* C4v; CZemu ciało płuc ieft rzadkie á iako gębka dziurkowate. *GlabGad* E, E3v; *Oczko* 34; *Fistulosa terra*, Rządka á piałczifla ziemia/ która bywá pópolicie nieurodzáyna *Mącz* 129a; *Strum* O2; [*ReuchlinBartBydg* C5].

W połączeniach szeregowych (1): *Fungosus*, Grzibiáfty/ Rządki/ miętki yáko by Grzib álbo gębka *Mącz* 140c; [które [*powietrze*] też iftnością fwą dawa pomoc wżyftkim rzeczám roftącym/ czyniac ie rzedfze/ lżejfze y subtelnieyfze *Cresc* 1571 3].

W porównaniu (2): *Spongiosus*, Dziuráwy/ rzadki by gębka. *Mącz* 410c, 129a.

Szeregi: »miętki i rzadki« (1): CZemu w wątrobie ieft tak miękkie mięfo y rzadkie. *GlabGad* Ev. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

[»rzadki, otworzysty«: która to *complexia* ieśli więcéy ma ognia álbo gorącą, więcéy chęci, ciało słábsze, rzedsze, otworzystsze, rychléy temu iadowi podléga *OczkoPrzymiot* 9 (*Linde*).

»puchlny i rzadki«: Nie źle też będzie piałku grubego k niey [*ziemi*] przymieřać aby tym puchlnieyfza była y rzedfza. *Cresc* 1571 398.]

»rzadki a subtylny« (1): które [*pary jadowite*] przez oczy iako przez rzadką rzecz á subtilną maią richleyfie [!] przełcie niżli przez infze członki *GlabGad* B6v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym.*]

b. *O cieczach i papkach: zawierający dużo wody, cieczy, płynny, wodnisty; papkowaty; dilutus, fluidus, iureus, liquidus, sorbilis, subtilissimus, tenuis Cn* (27) : *FalZioł* V 36, 82, 89, 94; Bowiem mąka pżenna dla łwey miałkości ieft barzo tłuřta y rzadka, przeto fie barzo rozpuřcza trzimaiąc fie fwą lipkořcią. *GlabGad* G7, D7v, H5 [2 r.]; Rządkie łáyná nieiáko paląc álbo koląc Ogonicę: Krwáwey niemocy łye trzeba óstrzegáć. *SienLek* 20; Rządki mocz á błády/ mdłość przyrodzenia známionuie w ciężkiej niemocy. *SienLek* 24v, 27 [3 r.], 54, S[ss]4v, Vuu, Vuu2, Vuu3; *Calep* 429b; [A to też trzeba wiedzieć/ iż przednieyfzy [*olej*]/ iáko ten co ieft rzetfzy ku lekárftwám należy *SienHerb* 576b].

W przeciwstawieniach: »gęsty (2), mięszy ... rzadki« (3): To ziele ma mocz ścięnczaiącą z materijey gęthey rzadką vczynić *FalZioł* I 94c; *GlabGad* D7v, G8v.

W porównaniach (2): náthłucz kádźidlá y Aloe zá rowno/ á roftworz białkiem on proch iz będzie iáko rzadkie ciáfto *SienLek* 145, 20.

Szeregi: »ani (nie) rzadki ani gęsty« [szyk 1:1] (2): Trzeba też mieć wzgląd na mleko Mamki/ aby nie było łmiade/ finę [!] [...]. Niema też być barzo rzadkie/ ani barzo gęfte. *FalZioł* V 36; *SienLek* 25. [Ponadto w przeciwstawieniach 2 r.]

»rzadki a płynący« (1): Czemu mleko wypuřczóne z pierfi gdy bywa gęfte á miářsze znamionuie otroka, zalię rzadkie á płynące znamionuie [!] dziewczkę. *GlabGad* D7v.

a. *W funkcji rzeczownika:* »rzadkie« (1) : Wyřarkniřz rzadkie treřtká/ że łkorká zořtánie *RejFig* Bb.

c. *O ciałach lotnych* (3) : á to gdy takowy wiatr [znajdujący się w skorupie jaja] rozpuřci się od ognia yż bywa rzadřzy, á tak gdy niema mieřtca gdzie by się rozřzedł gwałtem rozrywa łkorupę *GlabGad* H7v; *WitosłLut* A3v; *SzarzRyt* Cv.

5. *Nieliczny, nieczęsto spotykany (w czasie i przestrzeni); infrequens, rarus Cn (98)* : *BierEz* 12; nye yeřt rzecz uyelka pokornym bycz wzgardzenyu bo rzatka a uyelka byua pokora ueczy kto będącz yřz yá ma *PatKaz* III 108v; *FalZioł* V 39v; *RejPs* 73; *MurzHist* Q2v; *BielKom* A4; iz rzadka łpráwá tą drogá idzie/ iákoby wedle Práwá włánie idź miáłá *GroicPorz* B4; Widzimy iz bráth brátá radby w czym mogł podřtąpił á ořzukał/ ále thám y s przyrodzenia rzadka zgodá. *RejZwierc* 78; *BielSpr* 69; *SkarŻyw* 473; Ale pobořność y cnotá/ Rzadkie przypadki żywotá Czyni *KochMRot* B3; Rzedřze źiołká puřczóne/ Z źiemie/ ná Wiołnę/ niź zdrády rzeczóne. *GrabowSet* R3v; *OrzJan* 54, 93; *WujNT* 270 [2 r.]; *SarnStat* 862; *PowodPr* 48; Im dáry w człowiecze od Bogá więřzé, tym drořřze y rzedřze *GosłCast* 3; *SkarKazSej* 666b; [PowodKaz G].

rzadki między kim (1): iz onych pierwřzych czáłow kořcioł/ y nowy TEřtáment żadnego zgołá łlubu nie znał/ nie tylko żeby miał pozwáłác y dopuřczáć łlubu Pánieńkieu czyřtořci/ ták bárzo między ludźmi rzadkieu *ReszPrz* 35.

Ze zdaniem podmiotowym zaprzeczonym: prawie zawsze tak (2): że się iuż máło nie wřzyřtki króleřtwá obezřly tą niezgodá o wiáre/ y rzadkie któreby iákiey znácznéy klęřki nie wřięło. *KochWr* 39. Cf N sg f.

N sg f w funkcji orzecznika: »rzadka« [ze zdaniem podmiotowym] (1): Aleć to rzadka/ áby fye Szczuká nie miáłá w Stáwie trzéc. *Strum* Q.

W połączeniu szeregowym (1): Ten też trybunał [Boży] iezcze nie ma dořkonáley łpráwiedliwořci. Bo táki łąd Bozki ieřt rzadki/ nierychły/ odwłoczny *SkarKaz* 2b.

W przeciwstawieniu: »rzadki ... pospolity« (1): Rzadkich się rzeczy wřtydamy/ Pořpolite zá nic mamy. *BierEz* H3v.

Przysłowia: Rzadkieć ieřt czo dobre ieřth. *BielŻyw* 130.

[á rzadka [bywa] zgodá myedzy gładkořciá á czyřtořciá/ á ták rzadka/ iáko rzadko czárnego łábęciá mařz vzrzcć. *LorichKosz* 66 (*Linde*).]

Fraza: »(co) (jest) rzecz rzadka« [szyk zmienny] (3): RZadka rzecz [...] pokorá w młodym/ y gdy fię náyduie/ podziwienia godná ieřt *SkarŻyw* 136; *GostGospSieb* +3; *WysKaz* 42.

Wyrażenia: »rzadki który« (1): iż był ząwždy zábáwion towarzýstwem á muzyką ták z náтуры/ że rzadkiey ktorey nie vmiął. *RejZwierc* 274v.

»rzadkie trefunki« (2): Rzadkie tho łą trefunki ná świece. *GórnDworz* Bb3, Bb3v.

Wyrażenie przyimkowe: »z rzadka« = w nielicznych wypadkach (2): Ze z rzadká przyiaćielá cáłégo doznamy/ Choćia łye łobie názbyt częłto zálécamy. *PudłFr* 64.

~ *Fraza*: »z rzadka się trafi(a)« (1): *GostCast* 46; [Z táką go ochotą Grzegorz dziełaty ná ten wyłoki vrząd podniołł/ iż go zaraz/ co łię z rzadká tráfia/ miedzy łtársze y pierwłze Kárdynały [...] policzył. *SkarŻyw* 653 (*Linde*)]. ~

a. O ludziach: mało kto; nemo, nullus, perpaucus *Modrz* [w tym: pl (1)] (63) : Rzadki/ powiedáią/ Ptak Fenix ná świece/ ále dáleko rzádłzy Rzymłki Kxiądz tzyłty. *KrowObr* 228v; *BielKron* 255; *GórnDworz* Mv, Y4; Rzadki potomek oycá w tym celuiąc łwego/ Zeby on miał vgodzić we włze łpráwy iego. *MycPrz* I B2v; *SkarŻyw* 392; bo Młynárze á Miernicy nawięłszy złodzieie/ y rzadki nie złodziey *GostGosp* 140; *OrzJan* 54.

rzadki z kogo (1): Pátrzayże [...] Tego światá chytrego ná włzem obłudnego. Iáko ná nas łzyroko tę fiatkę rozbiya/ A rzadki z nas chocia y wie który iá omiya. *RejWiz* 103v.

Ze zdaniem podmiotowym lub przydawkowym (32): (koment) Iamci twoy [Ps 118/94] Czulf wierny łluga bo rzadki ktori to może rzecz iamci twoy. *WróbŻółt* oo7v; *RejPs* 79; *RejRozpr* Bv; *RejKup* Fv; Ze rzadki któryby łtrzegł łwoiey powinności/ Snádnie káżdego zwiódą przypádle chćiwołci. *RejWiz* 36v, 40, 103v; ábowiem thám [w *Egipcie*] niewiáłty ták łą płodne iż rzadka ktoraby iedno dzyecię miałá przy porodzeniu/ ále dwoie rázem/ troie/ czworo *BielKron* 8v; *GórnDworz* F8v, I5, N5v, Ee4; *CzechRozm* 127v; *KochTr* 23; Ale rzadki/ coby tę powiełł Homerowę/ Przypułciwłzy do włzu/ wlepił łobie w głowę. *KochFrag* 15; rzadki/ któryby to był ná łobie przełomił/ żeby był w téy mierze według náuki łwéy łie záchował. *KochFrag* 47; *WyprPl* A2v; A żeby Rzeczypołpolitey dobrze było: rzadki coby łzczerze o tym myłł. *SkarKazSej* 694a. Cf *Przysłowie*, *Frazy*.

~ Ze zdaniem zaprzeczonym: prawie każdy tak (10): *RejRozpr* I; Pátrzay kiedy on Iozeph przyłzedł ná pokuły/ A wierz mi iż rzadki w tych kto zblądzić nie muł. *RejWiz* 135v; *Leop* *B4v; *BielKron* 319v; Ale iż rzadki iest człowiek/ któryby niemiał w łobie niektorey częłci chorey/ przeto [...] *SienLek* 4v; *RejZwierc* 267v; *CzechEp* 229 [2 r.]; *KmitaSpit* C6 [2 r.].

W charakterystycznym połączeniu: barzo rzadki (5).

Może należy rozumieć jako wyrażenie: »rzadki kto, który« (3:2): A drugie [tj. niewolników]/ zwłázczá co nacudnieyłzey formy áłbo obliczá/ obracáią ná brzydliwé vczynki oklełniwłzy ie/ thák iż rzadki który żyw zółtánie. *BielKron* 261v, 263v; iż rzadki który przydzie do tey dołkonáłci/ do ktorey go dobre przyrodzenie iego wiedzíe *GórnDworz* G6v; A wždy to [skarby fortuny] łmaczny wrzod choć bárzo boli/ á rzadki to ktho náń łzuka lekarłtwá iákiego. *RejZwierc* 133; *ModrzBaz* 140v.

~

Połączenie: »rzadki (...) bez« = rzadko się zdarza, aby nie miał (1): Rzadki pánołzá bez iedwabiow/ bez połzołtnych koni *SkarKazSej* 704b.

Przysłowie: Rządki [!] przyiaćiel/ á ledwo doznány By trwał/ gdy człowiek/ fráfunkom podány *GrabowSet* I4v.

Frazy: »rzadkiego (...) najdzie(sz) [który a. co]« [szyk zmienny] (4): *CzechRozm* 128; A Biskupá zaś nie naydzie żadnego/ á Księdzã rzadkiego/ ktoryby fię [...] pracãmi świeckimi więcey niż kościelnymi zábãwiãc nie miał *CzechEp* 229, 229, 358.

»rzadki by się obrał [który]« (1): Czoć fię tknie flachetney paniey Nie myliłz fię na cznocie iey A rzadka by fię obrała Ktora by fniã porównała W łtãtku w wierze y w łtałóci *RejJóz* G4v.

[»rzadkiego nie znać [aby nie]« = *prawie każdy jest*: iãko gdy v nas Niemiec/ ábo Włoch/ ięzykiem nãłzym mowi ábo piŕze/ poŕpoliãcie fwey rzeczy nátrãca/ á rzadkiego nieznãc áby nie cudzoziemiec. *BudArt* a4.]

Wyrażenie przyimkowe: »z rzadka« = *mało kto, niewielu, nieliczni* (2): Lecz fye z rzadká mąż dobry ná woynie vchrónił Smierci *PudłFr* 45.

~ *Wyrażenie*: »z rzadka kto« (1): Bo teraz prawdę z rzadká kto rad widzi/ Więc fye Sátyrem tãkże kãżdy brzydzi. *PudłFr* 7. ~

α. *W funkcji rzeczownika [w tym: jako podmiot w zdaniu (14), jako dopełnienie (1)] (15)* : *RejKup* m4v; *KrowObr* 82; *RejWiz* 59; wŕzãk vyzrzyãcie/ że rzadki z Seymu/ álbo hnet po Seymie/ poiedzie Gołotã do domu. *OrzQuin* C2v; żadna rzecz przed nãłzym żãrłóctwem fye niewyŕsiedzi/ á przeto też rzadkiemu lekarze pomagãiã *SienLek* 18; *PaprPan* Ff2; To imię cnotã w wŕciech máiã/ ále rzecz fãmę/ [...] bãrzo rzadcy znãiã/ á iefczce tych mnief/ ktorziby iey fprãwãmi dofięgli. *ModrzBaz* 12; Bo rzadki fię będzie gãrnãł do cnoty/ gdy vyrzy/ bogãctwã w więtfzey czci y wãdze byã/ niŕli fãmę cnotę *ModrzBaz* 44v; *KlonKr* B4; *SkarKaz*)(3; Pierwey rzadki miał piwo w domu: á teraz winem piwnice wãłze woniãiã. *SkarKazSej* 666b, 662a; [*SkarKaz* 223b (*Linde*)].

Połączenie: »nie każdy ... rzadki« (2): Bo o piŕmie nie kãżdy wie/ á bãrzo rzadki ie rozumie. *SkarKaz* 418a, 118b.

Szereg: »żaden abo rzadki« (1): Pomnicie ná to czyiŕcie łudzy á czyiŕcie fprawce fã/ á od kogofcie tu fã przełózeni [...]. Wiem że żaden ábo bãrzo rzadki máł pomyŕla ná to *RejPos* 253.

b. *O tekŕcie* (1) : O Sprãwãch ábo dzieiãch inŕzych Apoŕtołow rzadka bãrzo iefł wzmianká w piŕmie ŕwiętych *WujNT* 515.

6. *Niezwykły, osobliwy, niespotykany, wyjątkowy, szczególny, nadzwyczajny, cenny; insolens, insolitus Mącz, Calep; inopinatus, novus, paradoxus Mącz; insuetus Calep* (18) : *KrowObr* 228v; Paradoxum, vel paradoxus, Latine inopinatum, inopinatus, Nãd mniemãnie rzadki to co yeŕt nãd poŕpolite mniemãnie/ widzenie y rozum ludzki. *Mącz* 276d, 66c, 251c; *RejZwierc* 78; *Calep* 543b; *WujNT* 293; Przy twych Dekretãch prawdã z pobożnoŕciã Zãwŕze przebywa/ [...] Ktore fã [...] nãd złoty Kruŕzec wãżniefze/ y rzadkie kleynoty *SzarzRyt* A3v; [*HerbLek* D2v (*Linde*)].

W połączeniach szeregowych (5): Lac Gallinaceum, Rzecz ofobliwa rzadka á koŕztowna/ wielkie fzcęŕcie y bogãctwa. *Mącz* 142b, 95b, 265d, 399a; Nãd Iozephã zãŕię [...] co droŕŕzego? co chwalniefzego? co rzedŕzego? *GostCast* 3.

Szeregi: »rzadki a dziwny« [szyk 1:1] (2): Sphinx, [...] Bãrzo dziwne á rzadkie zwierzę z rodzãyu/ małp *Mącz* 408a, 445c.

»rzadki i niezwykły« (1): Rarum et insolitum, Rzadkie y niezwykłe. *Mącz* 399b. [*Ponadto w połączaniu szeregowym 1 r.*]

Wyrażenie przyimkowe: »z rzadka« = *wyjatkowy* (1): bo SIS bárzo mściwy/ Strzelec z łuku/ y z rzadká kozak ołobliwy. *KmitaSpit* C5v.

W *przen* (1) : A Philozoph nápił: iż rzadki iełt ptak Fenix ná świecie/ ále tho iefzcze rzadłzy ptak między brácią zgodá. *RejZwierc* 78.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (7) : Rarus, Rzadki/ niegęłty. *Mącz* 346d, 82a, 347a; *Calag* 437a; *Raresco*, Rarum fio, sive extenuor – Rzadkim łie łtawam, rzedzeię. *Calep* 895b, 789a, 895a.

Cf [**RZADKOKRAJNY**], **RZADKOWŁOSNY**, **RZADKOWŁOSY**

LWil